

La fortificació antiga i medieval de Castellví de la Marca (Barcelona), primeres dades arqueològiques

Cristian Folch; Jordi Gibert; Xavier Gonzalo;
Ramon Martí; Núria Martínez¹

Rebut: 12-11-2018
Acceptat: 19-11-2018

Resum

Aquesta aportació sintetitza els resultats de les diverses intervencions arqueològiques realitzades a la localitat de Castellví de la Marca durant els darrers tres anys, tot desenvolupant un projecte de recerca que combina l'estudi de les fortificacions altmedievales i el dels clans aristocràtics o nobiliaris. L'elecció d'aquest subjecte es deriva del propi nom del castell de la població, que hom denomina Castellvell (*castrum Vetulum*) d'ençà de les primeres notícies documentals del segle x, nom que expressa una antigor fins aquí indefinida en termes arqueològics. Aquí els treballs s'iniciaren amb la prospecció sistemàtica del terme municipal, tot sumant 21 zones arqueològiques antigues i medievals, per tal d'inserir el castell al seu àmbit territorial específic. Gràcies a aquests treballs també es detectà un espai habitat associat que se situa als peus del Castellvell, sobre una àmplia plataforma on s'excavà un àmbit específic del segle x, amb presència de materials comtals i també andalusins. Finalment, amb l'inici dels treballs al nucli de la fortificació s'han descobert les restes de tres muralles distintes i s'han recuperat materials arqueològics diversificats que encara són en procés d'estudi, tot evidenciant les distintes fases d'ocupació que ha conegut l'emplaçament del castell i que abracen des de la Prehistòria fins la fi de l'Edat Mitjana.

Paraules clau: castell; torre de guaita; Edat del Bronze; Imperi Romà; tardoantiguitat; al-Andalus; comtat de Barcelona; Penedès; Guerra Civil Catalana

Abstract. *The ancient and medieval fortification of Castellví de la Marca (Barcelona). First archaeological data*

This paper summarises the results of different archaeological surveys carried out in Castellví de la Marca during the last three years, while developing a research project that covers both Early Medieval fortifications and aristocratic or noble clans. The starting motivation for this enterprise was triggered by the name of the castle of the town itself, the so called Castellvell (*castrum Vetulum*), referred to as such ever since it was first documented in the 10th century. This name expresses an antiquity undefined in archaeological terms. In order to establish the castle in its specific territorial range, our effort started with a systematic prospection within the town boundaries, which resulted in the detection of up to 21 medieval and ancient archaeological sites. Thanks to this work a once inhabited area associated to the castle was also detected, right

1. Grup de recerca consolidat Ocorde, UAB (2017SGR805). folch1972@hotmail.com; jgibertr@hotmail.com; xgonzalo@icac.cat; ramon.marti@uab.cat; nuria.mtez@gmail.com

under the Castellvell, on a broad platform where a habitat from the 10th century was excavated, featuring materials dating back to the County of Barcelona period as well as materials from al-Andalus. Finally, the start of work at the fortification itself has uncovered the remains of three different walls and has recovered diverse archaeological materials which are still under study, but that have already revealed different occupation phases of the castle's site, from Pre-historic times until the end of the Medieval Ages.

Keywords: castle; watchtower; Bronze Age; Roman Empire; Late Antiquity; al-Andalus; County of Barcelona; Penedès; Catalan Civil War

FOLCH, Cristian; GIBERT, Jordi; GONZALO, Xavier; MARTÍ, Ramon; MARTÍNEZ, Núria. «La fortificació antiga i medieval de Castellví de la Marca (Barcelona), primeres dades arqueològiques». *Treballs d'Arqueologia*, 2018, núm. 22, p. 83-105. DOI: 10.5565/rev/tda.77

1. Introducció

Protegit en bona part pels espadats que l'envolten, el Castellot de Castellví de la Marca és una antiga fortificació que se situa a 465 msnm sobre el cim de la muntanya homònima, des d'on s'observa la major part de la plana penedesenca i pot establir contacte amb les comarques perifèriques. Força degradada, evidentment el veritable nom històric d'aquesta fortificació medieval és Castellvell, tal i com s'hi refereixen les fonts d'ençà del segle x, denominació que expressa una major antigor, fins ara indefinida en termes arqueològics.

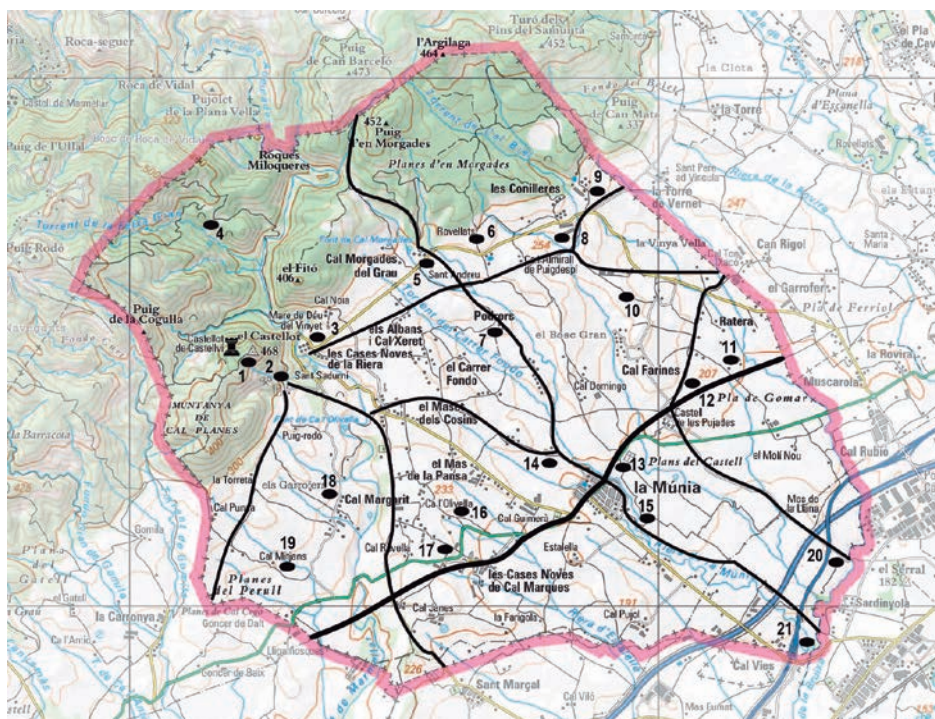
Per tal d'avançar en el coneixement del castell, durant els darrer trienni el grup de recerca Ocorde ha conduït diverses intervencions arqueològiques a la localitat de Castellví de la Marca, tot desenvolupant tasques de prospecció i d'excavació en el marc d'un projecte investigador genèric que combina l'estudi de les fortificacions altmedievals i el dels grups aristocràtics o nobiliaris. Les nostres actuacions han estat programades en coordinació amb l'Ajuntament de la població, que simultàniament promovia la

restauració de la torre mestra del castell, una iniciativa que al capdavant s'ha realitzat durant l'any 2018.

2. El poblament antic i medieval al terme de Castellví de la Marca

Per tal d'aproximar-nos al subjecte principal que sempre ha estat aquest castell i el seu paper històric, durant els anys 2016 i 2017 realitzarem dues campanyes consecutives de prospeccions sobre tota l'extensió del municipi, d'uns 28 km² de superfície. D'aquí se'n derivà la identificació de 21 zones arqueològiques distintes que corresponen tant a jaciments antics com medievals i que amplien notablement els registres de la Carta Arqueològica (figura 1). Principalment corresponen a establiments ibèrics i romans que segueixen pautes precises de distribució, alhora que els assentaments medievals sovint proporcionen registres ceràmics menys consistents o imprecisos i una major diversitat de situacions.

Tot i que preteníem evitar els establiments preromans, les prospeccions sistemàtiques ens han reportat una nodrida

Figura 1. Zones arqueològiques al terme de Castellví de la Marca i xarxa viària antiga: 1. El Castellot; 2. Sant Sadurní de Castellví; 3. Cases Noves de la Riera; 4. Cal Pascol; 5. Cal Morgades del Grau; 6. Puigserol; 7. Pedrers; 8. Conillera Xica; 9. Conillera Gran; 10. La Muntanyeta – Cal Vila; 11. Ratera; 12. Cementiri de les Pujades; 13. Cementiri de la Múnia; 14. Mas Cota; 15. Plans de Cal Montserrat; 16. Xalet dels Ametllers; 17. Cal Marques; 18. Cal Margarit; 19. Cal Mitjans; 20. Cal Bruna – Mas de la Llana; 21. Cal Vies.

representació de mostres ceràmiques amb materials comuns de l'ibèric ple, tot i que algunes també contenen produccions romanes i s'endinsarien en l'ibèric tardà. En qualsevol cas, les zones arqueològiques detectades correspondrien a establiments força petits, que tant es troben al sector de contacte amb la muntanya com en posició avançada enmig dels plans. Així, arran de la serra hi comptem tres establiments ibèrics entre la riera de Marmellar i el veïnat de les Conilleres, tot sumant les notícies de troballes en l'entorn de Cal

Noia i de la Font de Cal Morgades del Grau al nou cas que identifiquem en la Conillera Xica. Més enllà, altres establiments de l'ibèric ple també es localitzen enmig dels plans, tot ocupant petites prominències voltades de camps de conreu, com succeiria a Cal Vila, on temps enrere s'excavà una sitja aïllada, o als casos que localitzem en Pedrers i Xalet dels Ametllers, als quals caldria sumar altres zones on l'ocupació perduraria durant el període republicà, com s'observa en Ratera i Mas Cota. Pensem que cal descartar,

però, les indicacions de Pere Giró sobre la presència de materials ibèrics als sectors del Castell de les Pujades i de Cal Marques (1964-65), si no és en el marc estricte de la romanització.

Al seu torn, el període romà el representarien 12 zones arqueològiques que porten materials de diverses cronologies, tot dibuixant un mapa de distribució que des d'un principi segueix els vectors que estableixen les principals vies de comunicació. De fet, no menys de cinc petits establiments d'època republicana es localitzarien sobre l'eix viari transversal que recorria els plans de Castellví d'un extrem a l'altre, com són els casos de Ratera, Cementiri de la Múnia, Mas Cota, Cal Marques i Cal Mitjans. Aquí només representa un tram del llarg itinerari que discorria en paral·lel a l'actual carretera B-212, que procedia de l'Alt Camp pel coll d'Alberic i que travessava l'extrem nord del Baix Penedès, on relaciona tot un reguitzell de jaciments antics (Guitart, Palet i Prevosti, 2003). Tot passant pels llocs de la Múnia i la Bleda, en terres de l'Alt Penedès observem que el mateix camí es dirigiria vers el sector nord de Vilafranca, abans d'enllaçar finalment amb el recorregut principal de la *via Hercleia* o *Augusta*. Fora d'aquesta via transversal, al terme de Castellví en època republicana només considerem un altre establiment a tocar de la muntanya, en relació al sector de Cal Morgades i als materials iberoromans que localitzem en Puigserol o mas Rovellats, a prop seu. D'aquesta forma es perfilen els dos eixos principals que recorrien l'espai aleshores, com serien la via transversal que travessa els plans en direcció NE-SO, així com el camí longitudinal en direcció NO-SE que segueix les rieres de la Múnia i de Cal Morgades, en connexió amb la *Via Augusta* i amb la vall de Sant Martí Sarroca.

Aquesta trama viària encara es consolidaria i s'ampliaria al voltant del canvi d'Era o durant l'Alt Imperi, quan nous establiments substituïren els precedents i hom distribuï l'espai entre quatre o cinc entitats, *villae* si es vol. Potser tres d'aquests referents encara es trobarien sobre la via transversal dels plans: així, el jaciment inventariat de la vil·la del Castell de les Pujades ara capitalitzaria les terres situades entre Ratera i el torrent de Cal Biel; així mateix, aleshores s'identifica un altre establiment similar als Plans de Cal Montserrat, on substituiria el precedent del Cementiri de la Múnia; molt transformada, no es pot garantir que l'establiment romà de Cal Marques continués ocupat aleshores, cosa molt probable. Altres dues *villae*, però, se situarien sobre els eixos longitudinals de l'espai: així, parcialment excavada, la vil·la altimperial de Cal Bruna es localitza en les immediacions de la *Via Augusta* i disposa de termes (Bacaria, 1997); aleshores també persistia l'ocupació en l'entorn de Cal Morgades, testimoniada per una àmplia dispersió dels materials romans, on també es documenten restes d'un forn ceràmic.

Seria en el context d'aquesta reorganització genèrica quan es verificaria una primera reocupació antiga al cim del Castellvell de la Marca, una localització que completa el quadre de la xarxa viària local d'època antiga, tot interrelacionant els diversos àmbits i també d'altres establiments més llunyans. No és, però, fins l'Alta Edat Mitjana quan es comprova l'existència d'aquests camins tradicionals: és el cas de la via longitudinal que comunicava el Castellot amb Canyelles, tot passant per Sant Esteve de Castellet, documentada d'ençà de l'any 951 (*via qui pergid ad Cannellas*; Baiges et al., 2010: doc. 8); així mateix, una estrada

longitudinal des d'antic comunicava si més no les vil·les de Cal Bruna i Castell de les Pujades, documentada l'any 1096 en l'entorn del mas de la Llana (*istrata publica*; Baucells et al., 2006: doc. 1630); també una via transversal discorria als peus de la muntanya i es documenta l'any 1101 en l'entorn de Cal Morgades (*via de Palacio ad ecclesia*; Ordeig, 1993-2001: doc. 279).

Més enllà del període altimperial els materials obtinguts en prospecció no permeten gaires precisions cronològiques, fins el punt que no podem distingir quins establiments o sectors romandrien ocupats durant el Baix Imperi, quan cal preveure una reducció considerable dels casos actius. Malgrat tot, la distribució de la xarxa viària primitiva permet inferir que l'ocupació gravita de forma bipolar sobre l'àrea central, vers l'entorn del Castell de les Pujades i el nucli de la Múnia. Si més no, en la vil·la del Castell de les Pujades hom coneix la destrucció de presumptes enterraments d'obra de morter, així com sitges i no es descarta una certa ocupació tardana. El nucli de la Múnia, però, no ens ha ofert cap evidència arqueològica, tot i que l'envolten tres jaciments romans i és aquí on conflueixen els principals eixos viaris.

Al seu torn, cal preveure que les invasions i la fi de l'imperi d'Occident suposaren l'inici d'un nou procés de simplificació i de dispersió dels establiments rurals, tot conservant una notable capacitat productiva (Folch et al., 2015), una tendència que també es produiria al sector que ens ocupa. Malgrat tot, cal remarcar que a partir d'aquí els registres ceràmics obtinguts són menys consistents i esdevenen imprecisos, barrejats com estan habitualment amb produccions d'èpoques diverses. De fet, els principals

establiments imperials encara semblen mantenir alguna activitat i podria correspondre a un moment relativament tardà un gran contrapès cilíndric de premsa de cargol que s'observa en Cal Montserrat. Així mateix, la vil·la del Castell de les Pujades podria mantenir una certa ocupació residual durant els primers temps medievals, que confirmarien alguns materials grollers recuperats on Pere Giró observà la presència de sitges seccionades, indicis als que caldria afegir la notícia d'una necròpoli aïllada al sector immediat de Ratera, on cent anys enrere s'observaren enterraments romans imprecisos. Igualment, en Comallonga vers mitjan segle xx es destruï una necròpoli aïllada formada per 7 o 8 sepultures trapezoïdals i ovalades cobertes amb lloses (Gibert, 2006: 67-73), situada en l'entorn de Cal Morgades i que caldria relacionar si més no amb aquest darrer establiment, on s'hi construiria una església vers el segle xi.

Així mateix, entre Ratera i les Conlles també es localitza un altre establiment dels primers temps medievals en l'emplaçament de la Muntanyeta, que la Carta Arqueològica denomina Cal Xerrapeta i que nosaltres identifiquem amb el topònim històric de Palau, referit a la documentació medieval i moderna: molt alterat, aquí bàsicament s'identifiquen materials comuns de tradició romana, com ara *tegulae* i *dolia*, així com altres produccions grolleres altmedievals o més acurades de la plena Edat Mitjana; si més no, també cal destacar la presència de molins rotatoris de basalt amb perfil cònic, artefactes característics dels primers temps medievals; no obstant això, cal afegir que la pròpia denominació de Palau (*Palatium*) faria referència a una institució específica de la conquesta musulmana del segle VIII, en referència al cinquè de les

terres que aleshores hom requisà com a propietats fiscals del naixent Estat islàmic (Martí, 2013; Gibert, 2005: 50-55). Com innovacions d'època musulmana també considerem les torres de guaita del Castellot de Castellví i de Can Pascol (Martí, 2017), totes dues situades sobre l'accés a la riera de Marmellar, on s'obtenen mostres altmedievales diversificades.

No és, però, fins la conquesta comtal d'inicis del segle x que les fonts documentals conservades comencen a informar-nos dels múltiples establiments que a partir d'aquí es desenvolupen, principalment masos o cases isolades que poden constituir petits veïnats. Malgrat tot, uns i altres corresponen a indrets que evidencien ocupacions molt dilatades i que només proporcionen mostres exigües d'època medieval, força imprecises. De fet, al peu de la muntanya hom distingeix diversos veïnats que assoliren funcions específiques durant els segles xi-xiii: així, al peu del Castellot l'any 1101 s'hi dotà l'església parroquial de Sant Sadurn de Castellví i a prop seu se cita un lloc anomenat Sitjar (*ipso Cigar*), que localitzem vers l'era tradicional de Cases Noves de la Riera, amb una ocupació que persisteix durant la Baixa Edat Mitjana; a la mateixa dotàlia també identifiquem l'església romànica de Cal Morgades del Grau, amb diversos masos com Comallonga i Puigserol a prop seu; també l'entorn de les Conilleres constitueix un veïnat específic, on es documenten diferents masos, potser una torre i s'edificà una capella (*Torrella*; Ordeig, 1993-2001: doc. 279; Papell, 2005: doc. 566).

Distintament, nombrosos masos aïllats es troben esparsos arreu dels plans de Castellví, tot i que només faciliten alguns materials medievals molt diversificats en superfície, com són els casos de la Mun-

tanyeta, Ratera, Mas Cota, Planes de Cal Montserrat, Cal Margarit, Mas de la Llana i Cal Vies, la majoria dels quals reocupen establiments antics. Sobre aquest poblament dispers de la plena Edat Mitjana les fonts escrites reporten major concisió que la prospecció, com ara el capbreu dels drets de llòsol sobre el terme castral del Castellvell de la Marca, que hauria estat redactat vers mitjan segle xii (Baiges et al., 2010: doc. 1131). Aquí la seva jurisdicció comprenia els actuals municipis de Castellví i de Sant Jaume dels Domenys, a més d'algun sector de Castellet, tot detallant uns 70 contribuents i diferents llocs. D'aquí, unes 40 referències considerem que corresponen a l'àmbit estricte de Castellví de la Marca, tot seguint la seqüència dels diversos llocs que relaciona: Farigola, Soler, Puigserol, Puigdespí, Conillera, «Puig», Ratera, «Torrent» i la Múnia.

Aquesta és, de fet, l'al·lusió més antiga que registrem sobre l'emplaçament de la Múnia, citada en darrer lloc i seguida d'altres 15 contribuents, que bé podrien constituir el seu veïnat específic. Serà, però, durant el segle xiii quan es multipliquin les notícies sobre aquest nucli de població, que a partir d'aquí disposarà de l'església pròpia de Santa Maria i de drets de mercat setmanal específics (Carbonell, 2004). Malgrat tot, són canvis que no impediren la progressiva reducció del nombre de contribuents durant la Baixa Edat Mitjana, una minoració que es constata durant la crisi que clou el període. Així es comprova al primer fogatjament de l'any 1358, on només s'atribueixen 21 focs al Castellvell del Penedès i altres 6 a Sant Jaume dels Domenys, xifres que s'incrementen fins 32 i 23 focs respectivament al fogatge de 1515 (Pons Guri, 1963-64: 434-435).

Són dades que anticipen una prolongada decadència del Castellvell de la Marca d'ençà del segle XII, fins a extingir-se vers la fi del període medieval. Aleshores recuperà importància l'antic nucli de la Múnia i hom remodelà constantment el teixit de les explotacions agràries, que al capdavant capitalitzaven els masos moderns, de major entitat que els seus precedents medievals.

3. El Castellvell de la Marca: primeres intervencions arqueològiques al Castellot

Domini del llinatge nobiliari homònim que també posseïa Castellví de Rosanes, la documentació disponible sobre Castellvell de la Marca és relativament nombrosa durant els segles X-XIII. Aquí habitualment se cita en relació al seu terme o jurisdicció, que inicialment afectà els municipis actuals de Castellví, Sant Jaume dels Domenys i un sector de Castellet i la Gornal, per ampliar-se vers ponent fins el riu Francolí durant el segle XII, en paral·lel a l'ocupació comtal de la ciutat de Tarragona. Són textos, però, que rares vegades aporten detalls sobre les diverses estructures que integraven la fortificació. Així, la primera notícia segura del castell es remunta a l'any 951 i data de 1026 la menció explícita d'una aula dedicada a Sant Miquel, situada al capdamunt de la muntanya («aula sancti Michaelis archangeli qui est sita in capud Castris Vetusuli»; Baiges, Feliu i Salrach, 2010: doc. 8; Feliu i Salrach, 1999: doc. 175). Més enllà de la dotació de la nova església parroquial de Sant Sadurní l'any 1101, l'església castral de Sant Miquel encara l'assistien diversos clergues vers 1109, per quedar-ne només un l'any 1221 (Baiges,

Feliu i Salrach, 2010: doc. 390; Papell, 2005: doc. 566).

Més enllà d'això, durant els segles XIII-XV la documentació coneguda només permet inferir la llarga decadència d'una fortificació que, com la resta de dominis dels Castellvell, successivament s'integrà al patrimoni dels Montcada, els comtes de Foix, la Corona o el veguer de Vilafranca i del príncep de Viana, finalment, tot seguint les complexes aliances aristocràtiques i les transformacions polítiques de l'època (Autors Diversos, 1971 i 1993: 636-641 i 110-111).

3.1. Restes monumentals i prospecció superficial (any 2016)

Fins aquí han estat descrites repetidament les principals estructures que s'observen al cim del Castellot, com són la seva torre mestra amb una cisterna annexa, així com les restes d'un edifici que s'identifica amb l'església documentada i diversos trams de muralles perimetrals (Autors Diversos, 1993: 111-112).

De planta circular i base massissa, la torre mestra constitueix el nucli principal de la fortificació i presenta un diàmetre de 5,5 m, tot conservant una alçada d'uns 10 m que ha estat recrescuda fins 12 m durant la restauració de l'edifici. Bastida amb aparell irregular de pedra calcària pròxim a la maçoneria, amb superfícies parcialment arrebossades, aquesta torre disposaria de dues plantes interiors sota terrat, separades per trespols de fusta recolzats sobre els relleixos que presenta la reducció de l'amplada del mur en alçada. Tot i haver desaparegut, cal suposar que l'accés original a la torre se situaria al segon pis, molt probablement vers el flanc nord-occidental de l'edifici que aquí era derruït. És també sobre aquest flanc on es

conserven les restes d'una cisterna aèria annexa a la torre, coberta per una volta desapareguda i amb murs que evidencien l'aplicació d'encofrats de fusta.

Situada entre la torre i el cingle, una segona construcció singular del conjunt s'identifica amb l'aula o església dedicada a Sant Miquel que refereixen els textos. És un edifici insòlit que conserva ben bé íntegra una de les dues naus contigües que posseï, amb un espai interior orientat vers llevant d'uns 3 x 5 m de superfície que dos arcs formers separen de la nau meridional derruïda, de proporcions similars. Bastida amb aparell irregular que hom disposa en filades, aquesta nau septentrional presenta una coberta a dues aigües sobre volta de canó construïda amb encofrat, mitjançant una cintra recoberta d'estores que hi han deixat les empremtes de la trama. De la nau meridional, però, només s'aprecia l'inici de la volta i una part de la seva planta, situada a un nivell més baix i probablement separada per un graó de la nau contigua. Així mateix, apreciem que l'aparell de grans blocs de pedra sorrenca dels arcs formers que separen les naus és ben diferent de l'obra de pedra calcària dels murs perimetrals de l'edifici, alhora que la ruïna de la nau meridional va ser pal·liada amb la construcció d'un contrafort que hi afegí alguns carreus ben tallats, previsiblement vers la fi de l'Edat Mitjana.

Altres restes de muralles aparents encara permeten perfilar les traces del recinte perimetral que posseï el castell, tot definint la planta d'un polígon afuat vers ponent i que ocuparia una superfície aproximada d'uns 1200 m². Així, el flanc oriental del recinte alberga els principals edificis i no precisa altres defenses que l'ampli penya-segat que l'envolta. Contràriament, l'extrem occidental del recin-

te defensa el principal accés al conjunt, on destaquen les restes d'una bestorre bastida amb aparell escairat i ben ordenat. És sobre aquesta bestorre on conflueixen les restes de muralles que s'observen sobre el flanc septentrional i meridional del conjunt, edificades amb diversos aparells, més descuidats o més ben elaborats.

A nivell arqueològic, però, l'única notícia del lloc venia referida als treballs de sílex que s'identifiquen sobre el vessant de la muntanya i en l'entorn de la cova del Castellet, que es troba als peus del castell i que fou materialment buidada del seu contingut a inicis del segle xx. En tot cas, la prospecció realitzada l'any 2016 demostrà el potencial i la complexitat del jaciment arqueològic del Castellet, que reportà la major part dels materials recuperats arreu. Aquí, sobre uns vessants molt erosionats i gairebé desproveïts de vegetació, s'observa que la dispersió de materials ocupa una extensió de gairebé dues hectàrees, tot depassant àmpliament el perímetre castral. Això ens ha permès destriar un altre sector d'hàbitat que se situa als peus del castell, sobre l'àmplia plataforma inferior que dibuixa la muntanya, amb una superfície aproximada d'uns 5000 m², força pendent i voltada d'una segona cinglera (figura 2).

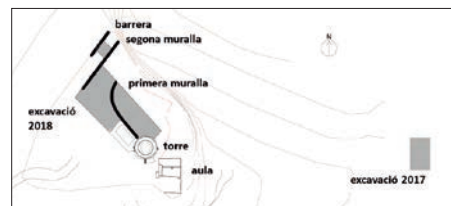

Figura 2. Esquema de les intervencions realitzades al Castellvell de la Marca.

Les mostres ceràmiques dels diferents sectors donaren resultats similars, tot proporcionant una àmplia gamma de materials antics i medievals, si bé és cert que les produccions més tardanes es concentraven sobre la superfície del castell i en les seves immediacions. Així, d'època antiga hom reconeix àmfores de tradició ibèrica i alguna sigil·lada, així com restes de *dolia* i de *tegulae*, materials que de forma imprecisa provarien l'existència d'edificis d'època romana. D'altra banda, els materials medievals són molt diversificats i, per les seves característiques, correspondrien tant a tradicions tardoantigues, altmedievals com andalusines i d'època comtal o posteriors encara, un ampli ventall que abastaria ben bé tota l'Edat Mitjana.

3.2. La plataforma inferior del Castellot: primera intervenció (any 2017)

Les tasques de prospecció desvetllaren una notable concentració de materials sobre el vessant meridional de la muntanya i al peu del Castellot, uns materials que s'estenien per tota la plataforma inferior i que també reportaven ceràmiques poc rodades, indicis significatius que suggerien l'existència d'un ampli espai d'hàbitat extramurs de la fortificació principal. Per això i per tal de contrastar aquesta hipòtesi, durant els mesos de juny i juliol de l'any 2017 realitzàrem la primera excavació en aquest sector, centrada en l'extrem sud-est de la plataforma inferior del Castellot, un esperó rocallós orientat vers lle-

Figura 3. Excavació d'un àmbit a la plataforma inferior del Castellot.

vant. Cobert per una densa vegetació d'arbustos, també era un espai amb poca potència de sediment, on no s'observaven restes d'estructures a simple vista. Aquí s'excavà en extensió tot el sector planer, amb una superfície d'uns 120 m², on el jaciment acabà exhaurit, tot arribant fins al nivell geològic (figura 3).

Es tracta d'un àmbit ben delimitat per l'abric que defineix un front de roca tant per ponent com a migdia, amb símptomes inequívocs de treballs d'extracció de pedra i retalls (UE 1022). Igualment, el substrat geològic de pedra calcària havia estat anivellat en l'àrea immediata al front de roca, un sector que també presentava indicis de rubefacció, amb una coloració diferent a la resta, d'un to vermellós. On no era anivellada, la roca presentava un gran nombre d'esclètxes, reblertes amb sediments diversos. Així, cal entendre que aquests treballs extractius, de rebaix de superfícies i de rebliments, per tal d'anivellar el terreny, precediren l'ocupació d'aquest espai. Cal afegir que el jaciment presentava un estat de conservació dolent per causa de l'erosió natural, atès que gran part de la seqüència estratigràfica s'havia perdut en la proximitat del límit de la plataforma, alhora que es conservava millor a redós del front de roca, arrecerada dels agents erosius, com l'aigua o el vent (figura 4).

Així mateix, l'àmbit excavat estava delimitat vers la banda nord per un mur de pedra seca (UE 1009) que hauria disposat d'una porta d'accés, marcada per la llinda d'una llosa vertical (UE 1010), alhora que per la banda est cal creure que el tancaria una estructura perible de la qual no se'n conserven indicis, com succeeix amb les cobertes. Tampoc no s'han detectat forats de pal, tot i que l'abundància de claus de ferro fa suposar la pre-

sència d'estructures de fusta que no han quedat reflectides d'altra forma al registre arqueològic. La confirmació que es tracta d'un espai d'habitació, però, ve donada per dos nivells de circulació o paviments detectats (UE 1004 i UE 1011), entre els quals se situa un nivell amb pedres petites que interpretem com un moment d'abandonament i de colmatació inicial entre els dos estrats de circulació. El paviment més antic estava format per sediment premat amb abundants pedres petites i restes geològiques disgregades, així com alguns materials arqueològics (UE 1011), on l'anàlisi radiocarbònica d'un fragment de fauna proporciona una datació del segle x, tot definint un inter-

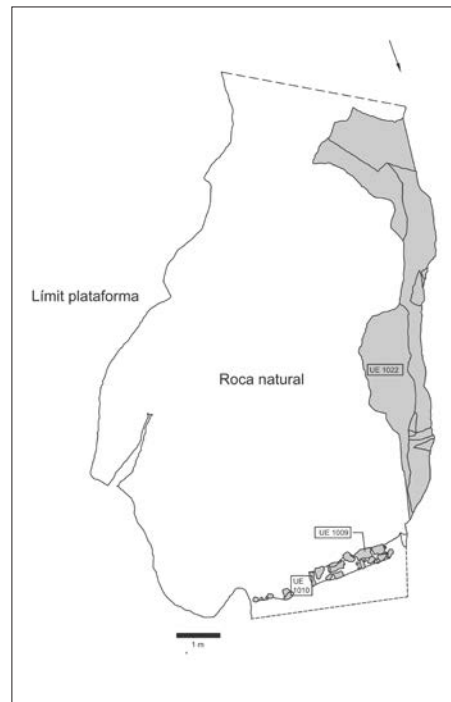

Figura 4. Planta excavació de l'àmbit de la plataforma inferior del Castellot.

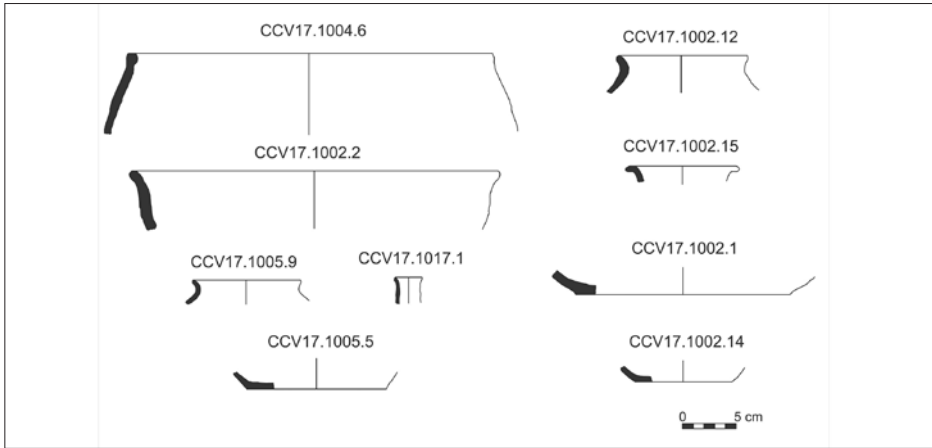

Figura 5. Materials de l'àmbit a la plataforma inferior del Castellot.

val màxim que se situa entre els anys 894-1018 dC.²

Els materials recuperats són diversos i comprenen ceràmica, fauna abundant, vidre, metall i també tres monedes, tot reflectint una ocupació contínua que cal situar en ple segle x, encara que també hi són presents altres restes extemporànies. Així, diversos estrats proporcionen alguns materials romans, com ara un fragment de *terra sigillata* itàlica, tègula i una fusaiola cònica, així com dos fragments de vidre, un de color violat amb decoració de raïmes en relleu i un altre de color blavós, elements residuals que correspondrien a època imperial. No obstant això, entre els materials romans també cal referir una moneda de bronze procedent de l'estrat 1008, molt degradada i il·legible (5,4 g - Ø 24 mm), que encara podria estar en circulació quan s'anul·là el primer paviment medieval. En canvi, les altres dues monedes són d'època molt posterior i correspo-

nen al regnat de Ferran el Catòlic (0,5 g - Ø 11 mm; anys 1479-1516), amb una imatge força jove del rei, totes dues procedents de l'estrat 1006, isolat i proper al marge exterior de la plataforma, on reblia algunes esclotxes de la roca natural. També atribuïm en aquest moment tardà una placa metàl·lica rectangular, amb dues perforacions quadrades i claus, part del tancament d'una capsà, molt probablement.

Entre els materials ceràmics coetanis de l'ocupació del segle x, cal destacar la troballa de dos fragments diversificats de ceràmica vidriada en un dels estrats més antics de l'àmbit (UE 1017), tots dos de cuita oxidant. Amb vidriat de color groguenc per les dues cares, un d'aquests fragments correspon a una fina vora vertical d'un coll tubular (Ø 3 cm; gruix 3 mm), que identifiquem com una petita redoma o ampolla (figura 5). Amb vidriat verd per una cara i melat per l'altra, un segon fragment informe més gruixut po-

2. BETA-471123. Cal. AD (1 sigma): 900-921 (20,1%), 951-996 (48,1%); Cal. AD (2 sigmes): 894-930 (27,2%), 938-1018 (68,2%).

dria correspondria a un ataifor o escudella. Totes dues són formes ben conegudes del repertori ceràmic andalusí, amb una llarga tradició i múltiples variants, de les quals cal ressenyar que els ataifors vidriats en verd de base plana o lleugerament convexa són presents a Còrdova abans de l'any 818, tot i que no es documenten redomes vidriades en aquests contextos (Salinas, 2013). En qualsevol cas, els paral·lels més semblants d'ambdues formes es troben entre les produccions ceràmiques de *Baġġāna* (Almeria), que fou una base portuària principal d'ençà de l'any 884 i durant la primera meitat del segle x (Castillo i Martínez, 1993). Concloem, doncs, que es tracta de produccions foranies atribuïbles a la fi de l'emirat o, com a molt tard, als inicis del califat de Còrdova.

No obstant això, la majoria dels materials ceràmics recuperats són produccions locals de cuita reductora i òxidoreductora, on la coloració de les peces varia molt, entre el gris-negre d'aquells productes on s'observa una cuita reductora homogènia i aquells altres que ofereixen coloracions heterogènies i canviants, amb uns sectors oxidats i altres reduïts. Les pastes també són diverses, amb una part del material que presenta argiles més fines i compactes, preferentment si són de cuita reductora homogènia, així com un altre grup el constitueix la ceràmica més grollera, de superfície més aspra i rugosa, amb diversitat de cuites i abundant presència de desgreixant. Uns i altres productes corresponen principalment a formes tancades, globulars i amb el fons pla, olles sobretot, la majoria d'elles amb el llavi exvasat i arrodonit, tot i que n'hi ha alguna amb la vora bisellada. El seu diàmetre és variable, amb boques que oscil·len entre 8-16 cm, alhora que la decoració es limita a algunes línies horitzontals

que, puntualment, poden cobrir bona part del cos de la peça.

A banda d'aquest grup majoritari de perfils globulars, entre les formes tancades cal afegir una peça poc comuna de perfil cònic i grans dimensions, amb la vora tancada cap a l'interior ($\varnothing$ 28 cm). Menys nombroses, només es documenten dues formes obertes: una d'elles pot interpretar-se com un gibrell o cossi, de gran diàmetre ($\varnothing$ 32 cm), amb el llavi bisellat i el cos corbat; l'altra correspondria a una petita cassola o escudella amb el llavi bisellat.

A prop seu, bona part d'aquest conjunt ceràmic disposa de paral·lels específics entre els materials recuperats a les pedreres d'Olèrdola i que s'atribueixen a un període més ampli, dels segles x-xi (Roig, 2003). Aquí s'hi troben olles i contenidors globulars amb certes similituds a l'àmbit del Castellot, també en relació a les decoracions, tot i que els materials d'Olèrdola ofereixen una major diversitat. Contràriament, el repertori de cossis troncocònics de parets rectes identificats a Olèrdola no es documenta en l'àmbit excavat i difereix sensiblement de l'única forma que relacionem amb aquesta funció.

Al seu torn, la fauna trobada és més o menys abundant segons els estrats i encara precisa un estudi detallat. Com a conclusió preliminar, però, hom pot avançar que les restes pertanyen sobretot a macrofauna, concretament a oviceprins, amb poca presència de bòvids i suïds. Els estrats que proporcionen més material faunístic són aquells propers al front de roca i també els de circulació.

Finalment, concloem que de la intervenció arqueològica practicada en aquest reduït espai de la plataforma inferior del Castellot se'n deriven dades força precises i coincidents, tant sobre les estructures observades, com de l'estudi de materials.

Així, l'àrea excavada correspondria a un únic àmbit precari d'ocupació, encabit en un front de pedrera que fou condicionat i delimitat al nord per un mur de pedra lligada amb fang. Orientat vers llevant, el límit oriental d'aquest àmbit, així com la coberta, haurien estat construïts amb materials peribles que no han deixat rastre, amb l'excepció potser d'alguns claus dispersos. L'erosió soferta per l'àmbit en aquelles zones més allunyades del front de roca impossibilita, però, trobar altres indicis de l'habitable existent. Tot i la detecció de dos nivells de circulació diferents, els materials apunten a una ocupació contínua i limitada al segle x, ateses les diferències amb el registre d'Olèrdola. En qualsevol cas, l'adequació de l'espai i la seva ocupació efectiva semblen remuntar-se vers les primeres dècades del segle,

quan l'exèrcit del comte Sunyer de Barcelona conquerí definitivament les comarques penedesenques i el mateix Castellvell esdevé avantguarda de la frontera o marca del comtat (Martí, 2017). Són precisions que corroboren tant els excepcionals testimonis de ceràmica andalusina vidriada com la datació radiocarbònica obtinguda, procedents dels estrats fundacionals. Menys detalls reporten, però, els minoritaris materials romans o d'altres cronologies que s'hi afegeixen.

3.3. Nucli del Castellot: primera intervenció (any 2018)

Al capdavant, durant l'any 2018 s'ha realitzat finalment el projecte de restauració de la torre mestra del castell, promogut per l'Ajuntament de Castellví i executat

Figura 6. Vista aèria de l'excavació del Castellvell (font: Agents Rurals).

Figura 7. Excavació de l'interior de la torre del Castellvell.

per l'empresa Arquepec, on el grup de recerca Ocorde ha conduït la intervenció arqueològica. Aquí, l'excavació ha afectat una superfície aproximada de gairebé 300 m², centrada bàsicament sobre el quadrant nord-est de la torre, on menys s'entorpien els treballs simultanis de restauració de l'edifici, i la zona no ha quedat exhaurida (figura 6). Tot i això, la intervenció ha identificat tres línies de muralla distintes que defineixen diversos sectors, així com es documenten distintes fases d'ocupació al cim de la muntanya del Castellvell, on els precedents més antics es remunten a l'Edat del Bronze i els més tardans a finals de l'Edat Mitjana. Encara en procés d'estudi, aquí només podrem avançar certes dades preliminars.

Així, a l'excavació de l'interior de la torre, a banda d'un nivell d'enderroc, només s'hi trobà terra i morter disgregat amb fragments de teules, propis de les reparacions tardanes i de la degradació de l'edifici. Tot i això s'ha descobert el basament massís de la construcció, cobert per un paviment molt dur de morter blanc. A l'exterior de la torre, però, no es conservava cap estrat arqueològic que s'hi relacionés, bastida com és sobre l'aflorament de roca (figura 7).

Fins ara invisible, vora la torre s'ha descobert el tram de més 15 m d'un mur gruixut de planta arquejada que tancaria el reduït espai disponible sobre cim, fins el penya-segat, amb una alçada màxima conservada d'1,5 m. Veritable muralla,

aquest mur està construït amb maçoneria arrebossada, amb una amplada d'1,6 m al seu tram rectilini, malgrat que supera els 2 m de gruix en girar vers la cinglera, on la base de la cara externa fou construïda sobre grans blocs desbastats de pedra calcària local, que reforcen i regularitzen els desnivells. També cal remarcar, però, que aquest pany de muralla, el més antic que s'identifica, hauria estat sensiblement modificat molt més tard per tal d'adosar-hi una casa, així com la construcció de la cisterna, tot emmascarant bona part de l'obra original (figura 8).

Així, en excavar parcialment l'interior d'aquest primer recinte s'ha descobert part d'un edifici que atribuïm al segle xv, integrat per dues cambres comunicades i cobertes per una teulada que degué des-

guassar a la cisterna. D'aquestes, l'habitació meridional és molt malmesa i pràcticament havien desaparegut les traces del mur exterior, així com la major part del nivell de circulació. Reclosa contra el gir curvilini de la muralla, la segona cambra correspondria a un espai interior i està separada de l'altra per un mur d'obra amb porta de llandars i marxapeu de pedra sorrenca ben tallats, tot conservant el nivell de circulació amb escassos materials associats (figura 9).

A l'exterior d'aquest primer recinte i sobre una superfície aproximada de 150 m² la nostra intervenció l'han delimitada les restes d'una segona muralla rectilínia que clou l'extrem septentrional del sector, així com l'extensió de l'obra de la cisterna constitueix el referent del quadrant

Figura 8. Restes de la muralla primitiva.

Figura 9. Restes de l'edifici del segle xv adossades a la muralla primitiva.

per ponent. Descoberta en superfície i parcialment excavada, aquesta segona muralla correspon a un mur d'obra encofrada de pedra i morter, que hauria estat profusament espoliat i que no supera un metre d'alçada, amb 1,2 m de gruix. Completament rectilini, el pany de muralla descobert suma uns 20 m de llargada i, vers llevant, finalitza sense solució de continuïtat sobre el penya-segat, alhora que vers ponent les seves traces desapareixen en una àrea deprimida, sotmesa a una forta erosió i un espoli profund. L'excavació d'aquest espai comprès entre les dues muralles ha exhumat una rica estratigrafia associada a la darrera fase del castell, quan constituïa un àmbit obert on puntualment aflorava la roca, i que certifica la

construcció de la cisterna aleshores. L'excavació del sector no ha reportat, però, altres estructures sinó les relacionades amb la pròpia construcció d'aquesta segona muralla, un mur que provisionalment atribuïm a un moment imprecís d'època comtal.

Més enllà, a escassos 3 m d'aquesta segona muralla, sobre l'extrem septentrional del perímetre castral eren ben visibles les traces d'un darrer mur o recinte, també rectilini i amb un traçat paral·lel a l'anterior. Aquí només s'ha practicat un sondeig per tal de resoldre la relació existent entre ambdues muralles, tot obtenint resultats concloents. Es tracta d'un mur més prim que els altres, de 0,8 m de gruix i que en algun tram conserva una alçada

de poc més d'un metre, construït amb obra de morter i pedra desbastada que hom disposa en filades. L'execució del sondeig estratigràfic, però, ha evidenciat que aquest no és sinó un mur de contenció, atès que l'estratigrafia associada està constituïda exclusivament per terres aportades com a farciment, per tal d'aixecar altres defenses i regularitzar el nivell de circulació. Així, a redós del mur el farciment encara conservava incrustades les bases de fusta d'una sèrie de postes o pilons que constituïrien una veritable barrera, una defensa lígnia que coronaria el talús de la muralla en aquest sector (figura 10). A l'espera de confirmar-ho amb datacions absolutes, la presència de cerà-

miques tardanes als farciments de terres suggereix datar vers la Baixa Edat Mitjana la construcció d'aquesta tercera línia de defensa, tot espoliant els materials de la segona muralla, que estaria mig derruïda.

Com acabem de veure, arreu de la intervenció conduïda al quadrant nord-est del castell hom constata una profunda remodelació de les estructures defensives i d'habitació vers la fi del període medieval, que impliquen amplis moviments de terres i noves construccions. També correspondrien a aquesta fase la major part dels materials recuperats, tant ceràmiques com metalls, vidres i restes de fauna procedents dels estrats superficials, que són extensos i considerables. Aquí destaca la

Figura 10. Interval entre la segona muralla (esquerra) i la barrera o mur exterior (dreta), amb restes de pals *in situ*.

profusió de ceràmiques vidriades en verd, blanc i blau o reflex metàl·lic, tot i que el repertori formal recuperat és molt més ampli, alhora que específic d'un període força breu. Així, bona part de les formes troben paral·lels estrictes entre les produccions barcelonines del segle xv, com ara als materials procedents de les voltes de la Pia Almoïna de Barcelona, que hom atribueix a un moment posterior a l'any 1438 (Beltran, 1997). Si els comparem amb aquest repertori els materials Castellvell presenten múltiples coincidències, com ara l'escudella i la sitra amb vidriat verd clar, el morter vidriat en verd fosc, olles vidriades en melat o en marró, múltiples poals i algun gibrell de cuïta reductora o una alfàbia forana de base estreta i cuïta oxidant. Com les demés produccions vidriades, unes i altres formes constitueixen un conjunt molt homogeni que ens permet situar l'última remodelació del castell en un moment prou tardà, previsiblement vers la segona meitat del segle xv i, més concretament, durant la Guerra Civil Catalana i les seves conseqüències.

Malgrat tot, l'estratigrafia tardana també reporta tota mena de materials més antics, remoguts del seu lloc durant aquesta breu i intensa remodelació. Malauradament, els estrats previs són minsos i es troben esparsos arreu, isolats entre els afloraments de roca i les diverses construccions.

En qualsevol cas, les restes i estructures prèvies més significatives es concentren sobre el reduït espai interior que defineix la primera muralla, allà on les han preservades els nivells de circulació ulteriors. Així, sobre l'extrem meridional del sector i a tocar de la torre s'identifiquen

restes de murs de pedra i fang, així com la solera rubefactada d'un forn, previsiblement d'època comtal, atès que l'acompanya algun fragment de sitra espatulada. També la cambra interior de la casa del segle xv preserva estratigrafies més antigues segellades sota el paviment, on predominen els materials anteriors a l'època comtal i s'identifiquen diversos fogars, encara en procés d'estudi.

De menor interès, sobre l'espai obert entre la primera i la segona muralla també es conserven clapes disperses amb estrats més antics, on destaquen els que ha retingut el segon recinte. Habitualment, però, són confinades als farciments d'esclètxes entre roques, on s'acumulen materials de diversa procedència fins el fons, que habitualment ocupen les ceràmiques prehistòriques sobre una base estèril.

En procés d'estudi, la diversitat, la dispersió i la fragmentació dels materials recuperats no ens facilita hores d'ara més que una visió molt estereotipada de les primeres fases d'ocupació. Així, la presència arreu de materials prehistòrics permet inferir l'existència d'un poblat del Bronze Antic o Mitjà, caracteritzat per materials grollers, brunyits i amb petits botons en relleu sobre el cos de les peces. Al seu torn, entre els materials d'època romana cal destacar una moneda recuperada fora de context, un as de la seca tarragonina Kese,³ una emissió que s'atribueix vers la fi del segle ii aC (Estarán i Beltrán, 2015: 198-199). Tot i la presència d'àmfora de tradició ibèrica, la ceràmica romana recuperada no provaria una ocupació tan reculada i, més aviat, els materials més antics pensem que ens reporten vers el canvi d'Era o l'alt imperi, com succeïa a la pla-

3. Pes 7,5 g; Ø 23 mm. Anvers: cap viril imberbe orientat vers la dreta amb llegenda ibèrica «tiki». Revers: genet amb palma orientat vers la dreta amb llegenda ibèrica «kese».

taforma inferior. Contràriament, en aquest sector del cim del castell les restes de tègula són rares i les ceràmiques romanes més representades serien produccions nord-africanes, tant *terra sigillata* clara com ceràmica comuna de cuina, materials que suggereixen datacions més tardanes, baiximperials o posteriors.

De fet, altres produccions de ceràmica comuna tardoantiga també són ben representades i principalment les gerres i ampelles de tota mena, amb vores motllurades, bases planes o lleugerament umbilicades i múltiples variants de nanses. De cuita oxidant diversificada, entre les tonalitats rogenques i el beix, aquí predominarien les vores exvasades, amb el llavi vertical i depressió interior o encaix per a tapadora, entre d'altres amb el llavi de perfil ametllat o triangular. Algunes d'aquestes formes troben paral·lelismes entre les produccions nord-africanes identificades a Tarragona i Mataró, procedents de contextos dels segles v-vi o posteriors encara (Macias, 1999: 57-58 i 97-102; Cela i Revilla, 2004: 376). Al Castellvell, però, l'estratigrafia confirma que les produccions oxidades i òxido-reductores es mantenen com a grups ben representats als contextos anteriors a l'època comtal, tot reportant certes formes i decoracions que ens aproximem a les tradicions paleoandalusines, cada cop més ben conegudes, tot i que gairebé encara s'ignoren al nostre sector (Alba i Gutiérrez, 2008).

Al seu torn, la ceràmica d'època comtal s'ajusta a uns patrons més ben coneguts, tant en relació als materials exhumats a la plataforma inferior del Castellot com en referència al conjunt del comtat de Barcelona durant els segles x-xi (Roig, 2012). A banda d'olles, al cim del castell també cal relacionar, si més no, la presèn-

cia de sitres de ceràmica espatulada, així com gerres amb nansa plana i vessador o multiplicitat de cossis, amb un repertori formal que ens endinsa fins el segle XII. Més enllà, però, els materials ceràmics recuperats dels segles XIII i XIV són escadussers, tant les produccions de cuita reduïda com les oxidades o les policromes, representades per uns pocs fragments vidriats en verd i manganès de producció local. Aquest seria, en tot cas, un llarg període de decadència durant el qual es deteriorarien bona part de les construccions del castell, fins la remodelació generalitzada del conjunt vers mitjans del segle XV.

4. Conclusions

Com acabem de veure, el Castellvell de la Marca és una fortificació molt especial entre els castells medievals penedesencs, atesos els seus orígens antics i el fet que perduri durant tota l'Edat Mitjana, amb fluctuacions relacionades amb els diferents contextos militars i polítics. De fet i a distinta escala, el Castellot de Castellví ja hauria estat un lloc principal en temps prehistòrics, tant per l'important abric que oferí la seva cova com en relació al poblat del Bronze Antic o Mitjà que s'hi desenvolupà sobre el cim. En qualsevol cas, aquests serien els precedents remots del dens poblament que s'hi desenvolupà en època ibèrica arreu del terme de Castellví, amb múltiples establiments de petites dimensions que inicialment s'arreceren al peu de la muntanya, tot i que al capdavant proliferen enmig dels plans, sobre la riba esquerra de la riera de Marmellar.

És sobre aquesta trama d'explotacions ibèriques on la conquesta romana primer incidí, tot suprimint-ne algunes i redistribuint la població vers els plans, tot

un llarg procés que deriva en la implantació de diverses vil·les unides per eixos viaris ben definits, tant si són camins transversals com longitudinals. Així, al seu pas per Castellví destaca el paper principal que hi jugà l'antic camí transversal procedent de l'Alt Camp i que enllaçava amb la *Via Augusta*, sense menystenir la influència d'aquesta estrada principal ni el camí que circumdava el peu de la muntanya, on l'establiment romà de Cal Morgades del Grau és l'únic que persistí en la proximitat del Castellot. Altres camins longitudinals completaven la xarxa en l'àmbit local aleshores, tot convergint principalment vers l'entorn del nucli de la Múnia, que constituirà un nou pol hegemònic enmig del pla.

Malgrat que representi la tendència contrària, la presència romana al Castellot encaixa perfectament en aquesta antiga trama local i cal creure que la seva excepcionalitat correspon a un àmbit territorial més ampli, tant com el seu domini visual s'estén sobre les vies principals que recorren el Penedès i aquest sector del litoral. De fet, els materials imperials del Castellvell de la Marca es contraposen als registres ibèrics i republicans que ofereix Olèrdola, juxtaposició que avalaria certa transferència de les tasques de vigilància de l'antiga ciutadella sobre el districte penedesenc. Més enllà i en connexió visual, el Castellot també es relacionaria amb altres emplaçaments similars que reporten materials romans, com són els casos del Castellvell de Rosanes, on es registren tombes de tègules, i de la Mola de Sant Llorenç del Munt, amb precedents ibèrics i republicans (Mauri, 2014; López i Suau, 2004).

Estructuralment, al Castellvell de la Marca des d'antic hom distingeix dos àmbits amb funcions ben diferenciades,

com són la talaia que el cim representa i la plataforma inferior, més apta per residir-hi i explotada com a pedrera. A més, tot indicaria que el Castellot continuaria sent la principal fortificació penedesenca durant els primers segles medievals, si més no fins la reocupació d'Olèrdola, no testimoniada ben bé fins el segle IX (Molist i Bosch, 2012), si bé alguns indicis no permeten descartar una ocupació poc o molt anterior (Molist ed., 2009: 283; Gibert, 2005 i 2006). Així, hom constata una presència renovada sobre el cim del Castellot d'ençà dels segles V-VI i una ocupació ben bé contínua fins el segle XII, un llarg període durant el qual s'edificarien les principals construccions castelleres. Aleshores, el quadrant nord-est excavat no és tant un espai de residència com ho és de vigilància i d'última defensa a protegir, com fan les successives muralles.

No hi ha dubte que el nucli primitiu del castell se centra sobre la primera muralla, la torre mestra i l'aula annexa, construccions que encara no podem seqüenciar amb certesa. Aparentment inconnexes, sembla garantit que totes aquestes obres haurien precedit la conquesta comtal d'inicis del segle X, una prelació que se certifica a l'interior de la muralla primitiva. Malgrat tot, no podem precisar amb certesa la construcció de la torre mestra de planta circular, un tipus d'edifici que hom pot relacionar amb la conquesta islàmica i que aquí centralitzaria les tasques de vigilància territorial, especialment d'ençà de la conquesta franca de Barcelona l'any 801.

Més enllà, el domini comtal inicialment s'acompanyaria d'una àrea habitada sobre la plataforma inferior del Castellot, tot precedint la construcció d'una segona muralla més extensa sobre el cim, quan la fortificació esdevé capdavantera sobre la

marca del comtat de Barcelona. Serà, però, en perdre aquesta condició estratègica d'ençà del segle XII quan el castell entri en declivi, fins la seva reocupació episòdica vers la fi del període medieval. Aleshores els masos constituïrien la fórmula més comuna que aquí adoptà l'hàbitat rural, tot i que sobre l'emplaçament de la Múnia s'hi renovà la centralitat, situada com era al bell mig de la xarxa viària.

Fins ara ignorats, al capdavant cal destacar els importants efectes que tingué al castell la darrera ocupació durant la Guerra Civil Catalana del segle XV, quan s'hi construï una casa o quarter amb cisterna, així com s'hi farien altres reformes. Més ben documentat, sobre això cal tornar a invocar la fortificació del Castellvell de Rosanes, que discorre en paral·lel al nostre cas. Així, al Castellvell del Llobregat hom detalla la devastació que produïren els terratrèmols dels anys 1427-1428 (Salicrú, 2001), contingències que també poden haver afectat el Castellvell penedesenc, on la muralla comtal era derruïda i només es mantindria dempeus una de les naus de l'aula castral, que

pot haver estat reparada aleshores. Així mateix, durant el conflicte civil al Castellvell de Rosanes hi consta una guarnició que oscil·la entre 5 i 10 homes, establerts a sou pel Consell de Barcelona (Sobrequés i Sobrequés, 1973: II, 267-319), una situació similar a la que delata la remodelació del Castellvell de la Marca aleshores, molt probablement a càrrec del veguer del Penedès.

Concloem que les diverses intervencions conduïdes certifiquen l'interès històric del Castellvell de la Marca, tant en època prehistòrica, com romana i durant tota l'Edat Mitjana, quan presideix la custòdia del Penedès. Evidentment, la dilatada ocupació d'època antiga i medieval afecta diferents formacions polítiques o estats, d'on cal preveure notables fluctuacions d'acord amb les successives conjuntures militars, com finalment es comprova amb la notable reocupació del segle XV. No dubtem, però, que el jaciment del Castellot preserva restes excepcionals, que hom precisarà millor amb l'aprofundiment de l'estudi i la continuïtat dels treballs arqueològics.

Referències bibliogràfiques

- ALBA, Miguel; GUTIÉRREZ, Sonia (2008). «Las producciones de transición al Mundo Islámico: el problema de la cerámica paleoandalusí (siglos VIII y IX)». A: BERNAL, Darío; RIBERA, Albert (eds). *Cerámicas hispanorromanas: un estado de la cuestión*. Cádiz: Universidad de Cádiz, 585-636.
- AUTORS DIVERSOS (1971). *Els Castells Catalans*, vol. III. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.
- AUTORS DIVERSOS (1993). *Catalunya Romànica XIX. El Penedès, El Garraf, L'Anoia*, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
- BACARIA, Albert (1997). *Memòria de la intervenció arqueològica realitzada a la vil·la romana de Cal Bruna*. Barcelona: Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya (<<http://calaix.gencat.cat/handle/10687/8421>>; darrera consulta 15/10/2018).

- BAIGES, Ignasi; FELIU, Gaspar; SALRACH, Josep M.^a (dirs. 2010). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. Barcelona: Fundació Noguera.
- BAUCCELLS, Josep; FÀBREGA, Àngel; RIU, Manel; HERNANDO, Josep; BATLLE, Carme (2006). *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona: Segle XI*. Barcelona: Fundació Noguera.
- BELTRÁN, Julia (1997). «La ceràmica localitzada a l'extradós de les voltes de la Pia Almoïna de Barcelona». A: GONZÁLEZ, Antonio (dir.). *Ceràmica medieval catalana. Quaderns científics i tècnics*, 9. Barcelona: Diputació Provincial de Barcelona, 235-253.
- CARBONELL, Vicenç (2004). «La Múnia de Castellví de la Marca». *Societat d'Onomàstica: butlletí interior*, 97, 54-55.
- CASTILLO, Francisc; MARTÍNEZ, Rafael (1993). «Producciones cerámicas en Bayyāna». A: MALPICA, Antonio (ed.). *La ceràmica altomedieval en el sur de al-Andalus*. Granada: Universidad de Granada, 67-116.
- CELA, Xavier; REVILLA, Víctor (2004). *La transició del municipium d'Iluro i Alarona (Mataró). Cultura material i transformacions d'un espai urbà entre els segles V i VII dC. Laietania*, 15.
- ESTARÁN, M.ª José; BELTRÁN, Francisco (2015). *Numismàtica paleohispànica*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- FELIU, Gaspar; SALRACH, Josep M.^a (dirs. 1999). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. Barcelona: Fundació Noguera.
- GIBERT, Jordi (2005). «La integració a al-Andalus dels territoris a ponent del Llobregat». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 16, 39-72.
- (2006). «Els inicis de l'Edat Mitjana (segles VIII-IX) al Penedès i el Baix Llobregat: una aproximació arqueològica». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 17, 65-84.
- GIRÓ, Pere (1964-1965). «Castellví de la Marca». *Ampurias*, 26-27, 266.
- GUITART, Josep; PALET, Josep M.^a; PREVOSTI, Marta (2003). «La Cossetània Oriental de l'època ibèrica a l'antiguitat tardana: ocupació i estructuració del territori». A: *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 129-157.
- LÓPEZ, Albert; SUAU, Laura (2004). «Resultats de l'excavació al monestir de Sant Llorenç del Munt (Matadepera, Vallès Occidental). Campanyes 1988-1990 i 1997». A: *Jornades d'Arqueologia i Paleontologia 2001*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1155-1177.
- MACIAS, Josep M.^a (1999). *La ceràmica comuna tarδοantiga a Tàrraco. Anàlisi tipològica i històrica (segles V-VII)*. Tarragona: Museu de Tarragona.
- MARTÍ, Ramon (2013). «El palatium rural, una institució fiscal del segle VIII». A: BALLESTÍN, Xavier; PASTOR, Ernesto (eds.). *Lo que vino de Oriente. Horizontes, praxis y dimensión material de los sistemas de dominación fiscal en Al-Andalus (ss. VII-IX)*. Oxford: Archaeopress, BAR Series, 102-117.
- (2017). «Els Castellvell durant el segle X, artífexs i veguers de la Marca de Barcelona». *Anuario de Estudios Medievales*, 47 (2), 679-705.
- MAURI, Alfred (2014). *El Castellvell de Rosanes*. Martorell: Centre d'Estudis Martorellencs.
- MOLIST, Núria (ed. 2009). *La intervenció al sector 01 del Conjunt Històric d'Olèrdola. De la prehistòria a l'etapa romana (campanyes 1995-2006)*. Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya.
- MOLIST, Núria; BOSCH, Josep M.^a (2012). «El cementiri medieval de Sant Miquel d'Olèrdola (Olèrdola, Alt Penedès)». A: MOLIST, Núria; RIPOLL, Gisela (eds.). *Arqueologia funerària al nord-est peninsular (segles VI-XII)*. Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Olèrdola, 469-494.
- ORDEIG, Ramon (1993-2001). *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*. Vic: Estudis Històrics.
- PAPELL, Joan (2005). *Diplomatari del monestir de Santa Maria de Santes Creus (975-1225)*. Barcelona: Fundació Noguera.

- PONS GURI, Josep M.^a (1963-64). «Un fogotament desconegut de l'any 1358». *Butlletí de la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 30, 323-498.
- ROIG, Jordi (2003). «Primeres dades sobre la ceràmica medieval d'Olèrdola (Alt Penedès)». *Del Penedès*, 7, 51-64.
- (2012). «La ceràmica del período carolingio y primera época condal en la Cataluña Vieja: las producciones reducidas, oxidantes y espatuladas (siglos IX, X y XI). Propuesta de tipología». A: GELICHI, Sauro (ed.). *Atti del IX Congresso Internazionale sulla Ceramica Medievale nel Mediterraneo*. Florència: All'Insegna del Giglio, 199-202.
- SALICRÚ, Roser (2001). «*Propter vetustatem et terremotum*. Els terratrèmols de 1427-1428 i el castell de Castellví de Rosanes». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 22, 565-600
- SALINAS, Elena (2013). «Ceràmica vidriada de época emiral en Córdoba». *Arqueología y territorio medieval*, 20, 67-96.
- SOBREQUÉS, Santiago; SOBREQUÉS, Jaume (1973). *La Guerra Civil Catalana del segle XV. Estudis sobre la crisi social i econòmica de la Baixa Edat Mitjana*. Barcelona: Edicions 62.

